

Ольга М. Николюк

ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності підприємства в умовах обмеженого доступу до інформації про конкурентів. На основі результатів анкетного опитування оцінено конкурентні переваги вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Представлено порівняльну оцінку конкурентоспроможності в рослинництві та тваринництві.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства; сільськогосподарські підприємства; оцінка конкурентоспроможності.

Форм. 1. Табл. 2. Літ. 10.

Ольга Н. Николюк

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ОГРАНИЧЕННОЙ ИНФОРМАЦИИ

В статье разработана методика оценки конкурентоспособности предприятия в условиях ограниченного доступа к информации о конкурентах. На основе результатов анкетного опроса оценены конкурентные преимущества отечественных сельскохозяйственных предприятий. Представлена сравнительная оценка конкурентоспособности в растениеводстве и животноводстве.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия; сельскохозяйственные предприятия; оценка конкурентоспособности.

Olga M. Nykolyuk¹

EVALUATING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF LIMITED INFORMATION

A method for evaluating the enterprise's competitiveness under the conditions of limited access to information about competitors is developed. Basing on questionnaire results competitive advantages of domestic agricultural enterprises are evaluated. Comparative evaluation of competitiveness in crop and livestock production is presented.

Keywords: enterprise competitiveness; agricultural enterprises; competitiveness evaluation.

Постановка проблеми. Обґрунтування цілей управління конкурентоспроможністю підприємств як основного критерію успішності їх функціонування в сучасних умовах має базуватись на аналізі поточного рівня його конкурентоздатності та виявленні причин недостатньої конкурентоспроможності. Передусім, це пояснюється втратою російських ринків збуту та необхідністю активізації конкуренції з європейськими товаровиробниками. Ключовою проблемою при цьому є кількісне оцінювання рівня конкурентоспроможності суб'єкта підприємництва та її окремих факторів в умовах недостатньої інформації про конкурентів. Її вирішення дасть змогу конкретизувати сфери господарського процесу, в яких підприємство відстає від суперників та/або випереджає їх. Це своєю чергою слугуватиме базою для прийняття адекватних

¹ Zhytomyr National Agroecological University, Ukraine.

управлінських рішень щодо підсилення ринкових позицій сільськогосподарського підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику оцінювання конкурентоспроможності підприємства широко досліджують такі вітчизняні вчені, як І. Гуторова [5], Л. Євчук [5], А. Кендюхов [1], М. Малік [3], О. Нужна [3], Т. Петешева [4], Д. Толкачев [1], О. Ульянченко [5], О. Школьний [6], О. Янковий [2] та ін. Водночас, у зарубіжній літературі це питання на мікрорівні практично не вивчають, зосереджуючи увагу на оцінюванні конкурентних позицій держав та окремих галузей. Проте, наукові праці таких учених, як Д. Депперу [8], М. Орал [9], М. Портер [10], Д. Серрато [8], Д. Цетіндамар [7] та ін. присвячено методичним аспектам оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Однак застосування більшості розроблених методик передбачає необхідність доступу підприємства до інформації про діяльність конкурентів. З огляду на те, що на практиці таку інформую дістати практично неможливо, актуальною є розробка методики, яка б не вимагала відповідних даних.

Метою дослідження є розробка та реалізація на практиці методики оцінювання рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах обмеженого доступу до інформації про конкурентів.

Методика дослідження. У дослідженні використано метод інтегрального оцінювання конкурентоспроможності підприємства з врахуванням результатів порівняльного аналізу початкових умов і результатів діяльності підприємства та його суперників. При цьому через відсутність числових значень більшості вхідних і вихідних параметрів основою є суб'єктивні оцінки показників господарської діяльності їх суперників, що надають експерти досліджуваного господарства.

Експертне оцінювання здійснено на базі даних анкетного опитування керівників та спеціалістів 214 сільськогосподарських підприємств Житомирської області (16,86% генеральної сукупності), що проводилось у 2014 р. 83,17% досліджених господарств виготовляло продукцію рослинництва, 45,79% – продукцію тваринництва, 2,8% здійснювало переробку сільськогосподарської сировини. Під час опитування респонденти визначали, наскільки вони відстають або випереджають своїх суперників за основними джерелами конкурентоспроможності. Переведення отриманих нечітких відповідей у чіткі кількісні оцінки здійснювалось за такою схемою:

1) якщо оцінюваний показник – джерело конкурентоспроможності є кращим у конкурента, то йому, залежно від ступеня випередження, присвоювалося від -2 до -1 балів, а отримані показники інтерпретувалися як показники переваг конкурента;

2) якщо оцінюваний показник – джерело конкурентоспроможності є такий самий, як у конкурента, то йому присвоювалося 0 балів;

3) якщо оцінюваний показник – джерело конкурентоспроможності є кращим у досліджуваного підприємства, йому присвоювалося, залежно від ступеня випередження, від 1 до 2 балів. Отримані показники визначались як показники переваг господарства.

У галузі рослинництва конкурентоспроможність оцінено в 113 господарств, а у тваринництві – у 57 господарств. Переведення бальних оцінок у нормовані коефіцієнти здійснювалось за формулою:

$$k_{ij} = \frac{p_{ij}}{p_{\max}}, \quad (1)$$

де k_{ij} – нормований коефіцієнт у межах i -ї переваги для j -го підприємства; p_{ij} – фактична бальна оцінка i -ї конкурентної переваги досліджуваного підприємства (додатна величина) або його конкурента (від’ємна величина) для j -го підприємства; $p_{\max}$ – максимальне значення бальної оцінки ($p_{\max} = 2$).

Узагальнення отриманих даних здійснено у вигляді інтегрального коефіцієнта конкурентоспроможності для кожного окремого сільськогосподарського підприємства за формулою середнього арифметичного. Значення коефіцієнта конкурентоспроможності розподілено на інтервалі від -1 (повністю неконкурентоспроможне підприємства) до 1 (господарство у всіх сферах випереджає всіх конкурентів).

Основні результати дослідження. Джерела конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства доцільно систематизувати залежно від сфери виникнення конкурентних переваг – переваги ресурсного забезпечення, виробництва та збуту. Основними джерелами конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств у межах ресурсного забезпечення (показники родючості ґрунту, кваліфікація персоналу, рівень механізації та якісні характеристики техніки), виробничого процесу (рівень врожайності сільськогосподарських культур та продуктивність тварин, використання інноваційних технологій, власна переробка сільськогосподарської сировини), збуту (наявність бренду, рівень товарності продукції та частка ринку, способи просування). Результати інтегрального оцінювання конкурентоспроможності підприємств у розрізі галузей сільського господарства зведено у табл. 1.

Таблиця 1. Результати інтегрального оцінювання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Житомирської області, авторська розробка

Показник	Рослинництво	Тваринництво
Середнє значення коефіцієнта конкурентоспроможності	-0,13	-0,04
Мінімальне значення коефіцієнта конкурентоспроможності	-0,67	-0,31
Максимальне значення коефіцієнта конкурентоспроможності	0,22	0,25
Середньоквадратичне відхилення коефіцієнта конкурентоспроможності	0,18	0,12
Розмах варіації	0,89	0,56
Частка конкурентоспроможних підприємств (коефіцієнт конкурентоспроможності більше 0), %	17,70	26,32

Від’ємні значення показників конкурентоспроможності вказують на те, що, за оцінками керівників господарств, їх конкуренти більш ефективно формують, утримують та використовують конкурентні переваги. Вкрай негативним є те, що тільки 26,3% підприємств у тваринництві та 17,7% у рослинництві є конкурентоспроможними. Від своїх середніх рівнів (-0,13 для рослинництва, -0,04 для тваринництва) інтегральні коефіцієнти конкурентоспроможності відхиляються в середньому на 1,4% та 3,2%. Виходячи із зазначено-

го, більш конкурентоспроможними є виробники продукції тваринництва. Також для галузі тваринництва характерна менша варіація коефіцієнта конкурентоздатності.

Згідно з результатами аналізу середніх рівнів конкурентоспроможності в рамках окремих джерел конкурентних переваг встановлено, що найнижчі рівні частинних коефіцієнтів відповідають врожайності у рослинництві (підтверджено попередніми дослідженням порівняно із зарубіжними виробниками) та якості продукції у тваринництві. Натомість, відносно позитивно оцінено конкурентні переваги в межах собівартості та кваліфікації персоналу (рослинництво) й екологічної безпеки (тваринництво) (табл. 2).

Таблиця 2. Середні значення нормованих коефіцієнтів частинних показників конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств Житомирської області, авторська розробка

Джерело конкурентної переваги	Рослинництво	Тваринництво
Рівень родючості ґрунту	-0,080	–
Рівень кваліфікації персоналу	0,004	-0,018
Рівень механізації	-0,102	-0,114
Якісні параметри техніки	-0,066	-0,053
Рівень врожайності	-0,544	–
Рівень продуктивності тварин	–	-0,105
Ціна	-0,031	-0,026
Собівартість	0,009	-0,018
Якість продукції	-0,168	-0,167
Рівень екологічної безпеки	-0,212	0,193

Встановлено, що на підприємствах галузі рослинництва з рівнем конкурентоспроможності найбільш тісно корелюють рівень кваліфікації, якісні параметри техніки та врожайність. Схожі результати характерні і для тваринництва, вплив на конкурентоздатність якого мають якісні характеристики персоналу, рівень механізації та продуктивність тварин. Також встановлено, що несуттєвим є зв'язок інтегрального коефіцієнта та якості сільськогосподарської продукції й екологічної безпеки (в межах тваринництва). Це свідчить про те, що переваги в якісних характеристиках продукції не можуть перекрити відсутність переваг у розрізі інших джерел. Тобто, підприємства, які володіють перевагами у цій області, зазвичай відстають у більшості інших сфер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Методика оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств із застосуванням методу інтегрального оцінювання та експертних оцінок дає можливість в умовах нестачі інформації про конкурентів обчислити єдиний узагальнений показник конкурентоспроможності. Цей показник враховує здатність товаровиробників конкурувати у сферах ресурсного забезпечення, виробництва та збуту сільськогосподарської продукції. Згідно з результатами оцінювання, вітчизняні сільськогосподарські підприємства є неконкурентоспроможними, що особливо характерне для виробників продукції рослинництва. Найбільш істотні проблеми пов'язані з недостатнім рівнем врожайності сільськогосподарських культур, екологічною безпекою та якістю продукції. Перспективним

у межах оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є доповнення розробленої методики підходом до оцінювання конкурентних позицій за наявності необхідної інформації про суперників.

1. Кендюхов А.В., Толкачев Д.О. Использование метода главных компонент для оценки конкурентоспособности машиностроительных предприятий // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – №4. – С. 219–227.

Kendiukhov A.V., Tolkachev D.O. Ispolzovanie metoda glavnykh komponent dlia otsenki konkurentosposobnosti mashinostroitelnykh predpriiatii // Marketing i menedzhment innovatsii. – 2013. – №4. – С. 219–227.

2. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення / За заг. ред. О.Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.

Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia / Za zah. red. O.H. Yankovoho. – Odessa: Atlant, 2013. – 470 s.

3. Малік М.І., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.

Malik M.I., Nuzhna O.A. Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy: Monohrafiia. – K.: NNTs IAE, 2007. – 270 s.

4. Петешова Т.А. Методичні підходи до оцінки рівня конкурентних переваг і конкурентоспроможності підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наук. праць. – Вип. 261, Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 908–918.

Pietieshova T.A. Metodychni pidkhody do otsinky rivnia konkurentnykh perevah i konkurentospromozhnosti pidpriemstva // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk nauk. prats. – Vyp. 261, T. IV. – Dnipropetrovsk: DNU, 2010. – С. 908–918.

5. Ульянченко О.В., Євчук Л.А., Гуторова І.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: Монографія. – Харків: Апостроф, 2011. – 340 с.

Ulianchenko O.V., Yevchuk L.A., Hutorova I.V. Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv ta stratehichni aspekty yii formuvannia: Monohrafiia. – Kharkiv: Apostrof, 2011. – 340 s.

6. Школьный А.А. Организационно-экономические механизмы управления конкурентоспособностью аграрных предприятий: Монография. – Умань: Уманский государственный аграрный университет, 2007. – 308 с.

Shkolnyi A.A. Organizatsionno-ekonomicheskie mekhanizmy upravleniia konkurentosposobnostiu agrarnykh predpriatii: Monografiia. – Uman: Umanskii gosudarstvennyi agrarnyi universitet, 2007. – 308 s.

7. Cetindamar, D., Kilitcioglu, H. (2013). Measuring the competitiveness of a firm for an award system. Competitiveness Review: An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness, 23(1): 7–22.

8. Depperu, D., Cerrato, D. (2005). Analyzing International Competitiveness at the Firm Level: Concepts and Measures. Working Paper No 32. Piacenza: Dipartimento Scienze Sociali – Sezione Economia Aziendale, Universita Cattolica del Sacro Cuore. 27 p.

9. Oral, M. (1993). A methodology for competitiveness analysis and strategy formulation in glass industry. European Journal of Operational Research, 66(14): 132–145.

10. Porter, M.E. (2004). The Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Microeconomic Competitions Index. Geneva: World Economic Forum.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2016.